

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN HİKÂYE TÜRÜNDEKİ METİNLERİN ÜST YAPI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet TEMİZKAN*

Arzu ATASOY**

Özet

Bu araştırmanın amacı, ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinlerini üst yapı açısından değerlendirmektir. Araştırma, nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemini Hatay ilinde okutulan 5. sınıf Ada, 6. sınıf Doku, 7. sınıf Koza ve 8. sınıf Enderun yayınevlerine ait Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Hikâye Türündeki Metinler İçin Üst Yapı Unsurları Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek 1. Karakterler, 2. Mekân, 3. Zaman, 4. Giriş, 5. Olay Örgüsü, 6. Gelişme, 7. Sonuç, 8. Anlatıcı tipleri olmak üzere toplam 8 boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre ders kitaplarındaki hikâyelerin üst yapı düzenlenişlerinde önemli eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hikâye, Üst Yapı, Hikâye Unsurları, Türkçe Ders Kitapları.

THE EVALUATION OF STORY TEXTS IN TURKISH COURSE BOOKS IN TERMS OF SUPER STRUCTURE

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the story texts in Turkish course books in terms of super structure. This research is a descriptive study that is carried out by making use of qualitative data collecting techniques in the survey method. The sample of the study is Turkish course books using in Hatay 5th grade Ada publications, 6th grade Doku publications, 7th grade Koza publications and 8th grade Enderun publications. “Super structure elements scale for story texts ” was used as data collecting tool. This scale forms from eight dimension comprise of 1. characters, 2. place, 3.time, 4.introduction, 5.plot, 6.complication, 7.result, 8.narrator types. According to the findings obtained in research, it was established that there are important deficiencies in super structure arrangement of story texts in the Turkish course books.

Keywords: Story, Super Structure, Story Elements, Turkish Course Books.

Giriş

Metinler, dil öğretiminin temel araçlarındandır. Dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri metinler yoluyla geliştirilir. Metin kavramı hakkında birçok tanım yapılmış ve bu tanımların her birinde bazı özellikler ön plana çıkarılmıştır. Metnin bir iletişim birimi olması bu özelliklerden birisidir. Buna göre eksiksiz bir iletişim iyi düzenlenmiş metinlerle gerçekleşir

* Doç. Dr.; Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, temizkan.mehmet@hotmail.com.

** Arş. Gör.; Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, arzuatasoy2014@outlook.com.

(Keçik ve Subaşı, 2001: 23). Yazılı ya da sözlü olarak üretilmiş olan her metnin en temel işlevi iletişimi sağlamaktır. İletişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge metin niteliği taşımaz (Günay, 2007: 44). Denilebilir ki metin, alıcı ile verici arasındaki iletinin aktarılmasıyla oluşan bir bütünlüktür. Metin kavramının ikinci önemli özelliği anlam birliği oluşturmasıdır. Günay (2007: 45) bu durumu “Metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan, dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir.” şeklinde ifade etmektedir. Erkul’a (2004: 80) göre metin, zengin anlamlı bir dil birliği; anlam bütünlüğü oluşturan metin parçacıklarının toplamı; cümlelerden oluşmayıp onlarla şifrelendirilen, yoğun, karmaşık bir anlam ünitesi; yazar tarafından bilinçlice yapılan bir dil düzenlemesidir. Buna göre kendisinden anlam kurulan her şey bir metindir (Short, 1992: 315, Akyol, 1996: 8; Lenski 1999: 76, Siegel, 1984, Rowe, 1987, akt. Köksal ve Ünal, 2008: 156). Metinle ilgili tartışılan kavramlardan biri de metnin kapsamıdır. Bu konuda genel olarak metinlere bir sınır konulamayacağı görüşü üzerinde birleşilir. Harris (1952, akt. Aksan ve Aksan, 1991: 92) dilin dağınık sözcükler ya da tümcelerden çok bağıntılı bir söylem biçiminde kullanıldığını ve söylemin tek bir sözcükten on ciltlik bir kitaba kadar değişik boyutlarda olabileceğini belirterek bunu destekler. Buradan anlaşıldığına göre bir dil birliğinin metin olabilmesi için belirli bir hacme sahip olması gerekmez. Buna karşın anlamsal bir yapı oluşturma ve bu yapı yoluyla iletişim sağlama gibi iki temel özelliğe sahip olması gerekir.

Metin Yapısı

Metinde yer alan bilgiler, metnin yazarı tarafından belli bir yapı içinde sunulur. Yazar bu sunumunda metin yapısının üç unsurunu kullanır. Bunlar küçük yapı (micro structure), büyük yapı (macro structure) ve üst yapı (super structure) şeklindedir.

Küçük yapı, Günay’a (2007: 67) göre tümceler arası düzenlemeyi ilgilendirir. Metnin küçük yapısı bağlamında başlık, alt başlık, tematik tümce, kavramlar, önermeler, tümceler arasındaki ilişkiler, adıllar ve bağlaçlar gibi unsurlar bulunmaktadır. Sağlam yapı bir metinde tümceler rastgele düzenlenmemiştir. Her tümce genel metin bağlamında başka tümcelerle, paragraflarla kısacası metnin bütünü ile ilişki içindedir. Her tümce metnin genel anlamından bir kısmını taşır. Bu nedenle de tümcelerin değerlendirilmesi ve aralarındaki ilişkilerin ortaya konulması betimleme açısından önemlidir. Tümceler arasındaki ilişkilerin sonucunda da metnin bütününe ulaşılabilecektir. Tümceler arası bağıntı, sözdizimsel özellikler, metnin bölümlerini gösteren belirleyiciler, tümceler arası ilişkilerle yorumlanabilecek art gönderim ve ön gönderimler, dil bilgisel zamanlar, tümce yapıları (eksilteli yapılar, sözlü dile uygun yapılar ya da özenli dil kullanımları), anlatım özellikleri (örtük yapı, çıkarsamalar, sezdirimler), metnin

genel anlatım yapısını verecek örgeler ve izleğin oluşturulması vb. metnin betimlenmesi ile (küçük yapı) ilgilidir (Günay, 2003: 56).

Büyük yapı; metnin genel anlamını, sözdizimsel düzenini ve metnin en önemli noktalarını ortaya koyan katmanıdır (Dilidüzgün, 2008: 55). Büyük yapı, değişik boyuttaki metin birimlerinin düzenlenmesiyle ilgilidir. Paragraf, bölüm, fasikül, cilt gibi metnin temel bölümleri ya da tutarlılık gibi metin içi genel anlamsal yapının incelenmesi büyük yapı ile ilgili betimlemelerdir.

Üst yapı, metnin türü ile ilgili olup belli bir türün taşınması gereken özellikleri kapsar. Her metinde farklı bir hazırlık yapmamız, farklı elementlere odaklanmamız tür kavramı ile ilgilidir. Bu yapıların farkında olmak, okuyucunun metni anlamasını kolaylaştırırken yazarın da bilgileri bir bütünlük ve ilişki içinde düzenlemesini sağlar.

Yazılı metinlerin içeriğinin anlaşılır bir biçimde düzenlenmesini sağlayacak olan yapı, metnin üstyapısı olarak adlandırılır. Bu yapı biçimsel niteliklidir ve bir metnin bütüncül anlamda biçimsel özelliğini ortaya koyar. Bu biçimsel özellik, bir metnin anlamsal içeriğinin belirli bir düzene göre yapılandırılarak okurun, metnin iletisini anlamasını kolaylaştırmayı sağlamak amacıyla okura ipucu ya da yol haritası sunmaya işaret etmektedir (Ülper, 2008: 9). Bununla birlikte üstyapı, sadece metnin şekil yapısıyla ilgili değil, aynı zamanda anlam birliği ile de ilgilidir. Diğer taraftan metnin üst yapısı, yazma geleneğiyle de sıkı bir ilişki içerisindedir (Coşkun, 2009). Yazar, metni oluştururken yazdığı metnin türüne göre zihninde daha önceden var olan şemaları kullanır. Bir konu farklı metin türlerinde çok farklı şekillerde yapılandırılabilir. Metnin üst yapısı, metnin türüne göre taşıyacağı varsayılan genel yapısal nitelikleri ve metni oluşturan elementleri belirler. Metnin elementleri hem yazara düşüncelerini tutarlı bir biçimde sunma imkânı sağlar hem de okuyucuya düzenli bilgi ve fikir akışını sağlar (Coşkun ve Tiryaki, 2011: 64).

Üst yapı, bir metnin genel anlamını düzenleyen, işlevsel kategorilerden oluşan şematik bir formdur; örneğin bir öykü, anlatı şeması ile düzenlenmiş büyük ölçekli bir yapıyı, bir anlamı ifade eden bir söylemdir, ancak bir anlatı üstyapısı bir öykünün genel içeriği ile aynı değildir, genel içeriği düzenleyen kategorisel yapı ile aynıdır. Özetlemek gerekirse, metnin üstyapısı; metnin kuruluş biçimi, üretim planı ya da metnin genel düzenleniş biçimini veren soyut bir şema olarak tanımlanabilir; söylemin büyük ölçekli yapı içeriği için genel bir form sağlayan uzlaşım sal bir plandır (Dilidüzgün, 2010: 84).

Üst Yapı ve Hikâye İlişkisi

Üst yapı, metnin belli niteliklere sahip olmasını gerektiren türü ile ilgili bir kavramdır. Metnin küçük ve büyük yapısı tamamen yazarın tercihleriyle oluşurken, metnin üst yapısı

yazmaya başlarken belirlenen metin türünün (şiir, hikâye, roman, masal, makale, mektup, tiyatro, deneme, fıkra, söyleşi, vb.) çizdiği çerçevede gelişir (Coşkun, 2005: 49). Üst yapı ile metinlerin kendi aralarında değişik biçimlerde yapılan karşılaştırmalar ve genellemeler söz konusudur. Günay'a (2003: 188) göre metinler incelenirken onların hangi tür, tip ya da ton içinde bulunduğunu ortaya koymak, bu tiplerin genel özelliği ile incelenen metnin özelliklerini karşılaştırmak üst yapı ile ilgilidir. Üst yapı açısından metinler roman, şiir, tiyatro, gazete haberi, deneme gibi türler ya da tipler olarak tanımlanır.

Metnin üst yapısı, metnin türüne göre taşıyacağı varsayılan genel yapısal nitelikleri ve metni oluşturan elementleri belirler. Metnin elementleri hem yazara düşüncelerini tutarlı bir biçimde sunma imkânı sağlar hem de okuyucuya düzenli bilgi ve fikir akışını sağlar (Coşkun ve Tiryaki, 2011: 64). Yazar, metnini oluştururken amacına ve hedef kitesine uygun bir tür seçer. Aynı konu, başka türlerde yazıldığında farklı ürünler elde edilir. Yazarın belirlediği tür, onun anlatmak istediğini nasıl ve ne çerçevede anlatacağı ile ilgilidir. Bu anlamda tür kavramı yazara bir çerçeve sunar. Bu çerçevenin kenarlarını da seçilen türün unsurları oluşturur. Bu durum hikâye türündeki metinler için de söz konusudur.

“Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü” anlamında kullanılan hikâye, en eski anlatı çeşitlerinden birisidir. Demiray (1975) hikâyeyi, “yaşanmış veya yaşanması mümkün bir hayatı, böyle bir hayatı yaşadıkları kabul edenlerin karakterlerini belirten kısa yazılar” şeklinde tanımlamaktadır. Akyol ve Başaran'a (2009: 4) göre hikâyeyi en basit manasıyla bir olayın (vaka) aktarılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Aktaş'a göre (2000: 11) hikâyelerin merkezinde olay unsuru bulunmaktadır. Hikâye edici metinlerden olay çıkarıldığında geriye bir yığın sözcük kalır. Hikâye türündeki metinlerin üst yapısını belirleyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlar ilgili literatürde *hikâye yapısının unsurları*, *hikâye haritası* ya da *metin elementleri* şeklinde ele alınmaktadır.

Hikâye yapısı, bir hikâye yazılırken bağlı kalınan edebî yapıya verilen isimdir. Genel olarak serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur. Serim bölümünde tüm karakterler ve bu karakterlerin içlerinde bulunduğu durum anlatılır. Düğüm bölümünde hikâyeyi harekete geçiren tetikleyici bir olay meydana gelir. Bu olaydan sonra öyküde gelişmeler ve karakterlerin yaşantısında değişiklikler olur. Çözüm bölümünde ise düğüm bölümünde ortaya konulan olaylar bir sona ulaşır. Tüm karakterler bu çözümle yüzleşir ve böylece öykü sona ermiş olur. Aşağıda literatürde kullanılan bazı hikâye yapısı modelleri verilmektedir.

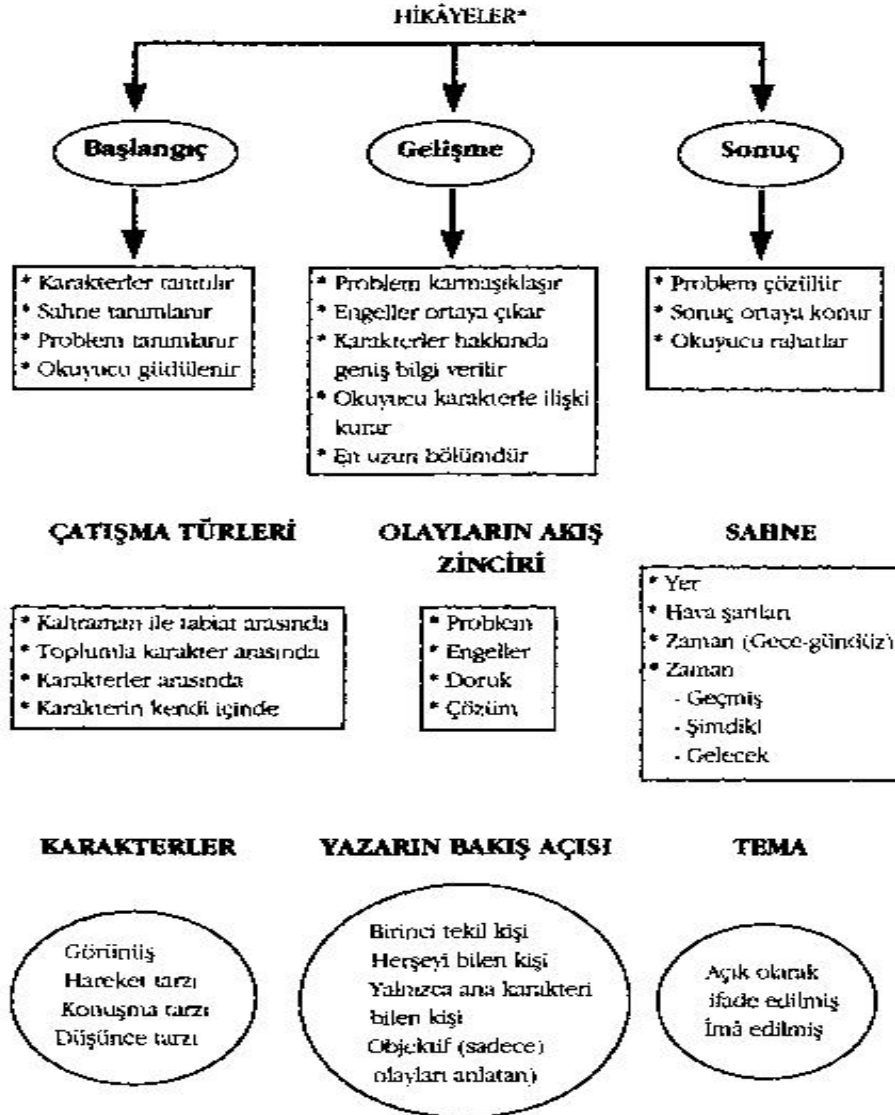
Hikâye Yapısı Modelleri

Hoey	Labov	Martin ve Rothery	Longacre	Stein ve Glenn
Durum	Özet	Tanıtım	Başlangıç	Dekor
Problem	Tanıtım	Düğüm	Serim	Başlatıcı Olay
Çözüm	Düğüm	Çözüm	Ara düğüm	İçsel Cevap
Değerlendirme	Değerlendirme		Çatışma	İçsel Plan
	Çözüm		Doruk	Girişim
	Sonuç		Çözüm	Doğrudan Sonuç
			Son belirsizlik	
			Sonuç	

(Harris, 1993: 36)

Yukarıdaki tabloda çeşitli araştırmacıların düzenlediği hikâye yapılarının unsurları yer almaktadır. Bu hikâye yapıları, aralarında küçük farklar içermekle birlikte daha fazla ortak noktaya sahiptir. Tabloya bakıldığında hikâye yapısı modellerinin değişmez bir unsuru olarak planlama karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bir hikâyede serim, düğüm, çözüm olmak üzere başlıca üç bölüm bulunur. İkinci aşamada ise bu bölümlerde anlatılanlar söz konusu olmaktadır. Bu noktada da büyük oranda bir benzerlikten bahsedilebilir. Hikâye yapısı modellerine göre giriş bölümünün genel özelliği, durgun bir durumdan söz edilmesi, karakterlerin tanıtılması ve olayın geçtiği sahenin kurulmasıdır. Bu özellikler “durum, özet, tanıtım, başlangıç ve dekor” terimleriyle verilmektedir. Düğüm bölümü ise genellikle bir başlatıcı olayla sürmekte, bu olay hikâyede o ana kadar anlatılanların düzenini bozmakta ve başlatıcı olayla birlikte ortaya çıkan gerilim gittikçe artmaktadır. “Problem, düğüm, ara düğüm, çatışma, doruk” ifadeleri düğüm bölümünü özetler niteliktedir. Çözüm bölümünde ise önceden başlayan ve düzeyi gittikçe artan gerilimin sona erdiği görülür. “Çözüm, değerlendirme, sonuç, doğrudan sonuç” ifadeleri hikâyenin sona erdiğini göstermektedir.

Hikâye haritası da hikâye yapısı modellerindeki unsurların ortak kullanılmasıyla meydana gelmektedir. Hikâye haritası bir hikâyenin planlama aşamaları ve bu aşamalarda anlatılanlarla ilgilidir. Aşağıda Akyol’un (1999: 55) Thompkins’ten uyarladığı ve literatürde en çok kullanılan bir hikâye haritası bulunmaktadır.

Tablo 1: Hikâye haritasının elementleri
* Tompkins'den (1998) uyarlanmıştır (5)

Şekil 1: Hikâye Haritası

Akyol'a (1999: 55) göre hikâyeler giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur. Giriş bölümünde karakterler, problem ve sahne tanıtılır. Böylece okuyucu güdülenir. Gelişme bölümünde, karakterler hakkında geniş bilgiler verilir. Okuyucu karakterle ilişki kurar. Girişte tanıtılan problem bu bölümde karmaşıklaşır, engeller ortaya çıkar. Dolayısıyla gelişme bölümü, en uzun kısımdır. Sonuç bölümünde ise problem çözülür, olaylar sonuca bağlanır ve okuyucu rahatlatılır.

Hikâye türündeki metinlerin üst yapı unsurlarına referans olan diğer bir kavram da metin elementleridir. Hikâye elementleri, hikâye türünde bir metinde bulunması gereken temel unsurlara işaret eden bir kavramdır. Coşkun (2005: 192) bir hikâye metninde bulunması gereken metin elementlerini ve bunların metindeki puan aralıklarını aşağıdaki gibi belirlemiştir:

Metin Elementleri ve Puan Aralıkları

Ana Karakter	0-2
Mekân	0-2
Zaman	0-2
Başlatıcı Olay	0-2
Amaç	0-3
Girişim	0-4
Sonuç	0-2
Tepki	0-2

Yukarıdaki tabloya göre hikâye türündeki metinlerde bir olay işlenmektedir ve bu olay bazı aşamalara ayrılabilir. Bu aşamalardan birincisi başlatıcı olaydan öncesi, ikincisi başlatıcı olaydan sonrası, üçüncüsü ise “sonuç” ve “tepki” kısmında işlenen bölümdür. Olayın birinci aşamasında ana karakter tanıtılır, olayın geçtiği zaman ve mekân verilir. Başlatıcı olayla birlikte hikâyedeki kurulu düzen bozulur ve gerilim oluşmaya başlar. Olayın ikinci aşamasında belli bir amaca bağlı olarak çeşitli girişimlerde bulunulur ve düğüm atılır. Olayın üçüncü aşamasında ise gerilim ve düğüm bir sonuca bağlanır ve metin bu şekilde sona erer. Bu araştırmada hikâye haritası, hikâye yapısı ve metin elementleri literatüründen hareketle hikâye türündeki metinlerin üst yapısını belirleyen unsurlar belirlenmeye ve bu unsurların ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinlerinde hangi düzeyde yer aldığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaokullarda okutulmakta olan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri üst yapı açısından değerlendirmektir.

Alt Amaçlar

1. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri karakter unsuru açısından değerlendirmek.
2. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri mekân unsuru açısından değerlendirmek.

3. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri zaman unsuru açısından değerlendirmek.

4. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri giriş (serim) bölümü açısından değerlendirmek.

5. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri olay örgüsü unsuru açısından değerlendirmek.

6. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri gelişme (düğüm) bölümü açısından değerlendirmek.

7. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri sonuç (çözüm) bölümü açısından değerlendirmek.

8. Ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki hikâyeleri anlatıcı unsuru açısından değerlendirmek.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır (Karasar, 2009: 81). Araştırmada, ortaokullarda okutulmakta olan Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinleri üst yapı açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini ortaokullarda okutulmakta olan Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Hatay ilinde okutulan 5. sınıf Ada, 6. sınıf Doku, 7. sınıf Koza ve 8. sınıf Enderun yayınevlerine ait Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örneklemede evrenin, soruna en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmak esastır. Çalışmada incelenen hikâye metinlerinin isimleri, yazarları, sınıf düzeyleri ve yayınevleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Metin Numarası	Metnin Adı	Metnin Yazarı	Ders Kitabı
1	Para Cüzdanı	İslam Beytullah ERDİ	5. Sınıf Ada Yayınları
2	Dağdelenoğlu	Münir Hayri EGELİ	5. Sınıf Ada Yayınları
3	Samsun'a Yolculuk	Selahattin ARSLAN	5. Sınıf Ada Yayınları
4	Gökyüzünde Tuhafılık	Beliren Dilek Aykul BİSHKU	5. Sınıf Ada Yayınları

5	Masalçı	Nur BİLİMER	5. Sınıf Ada Yayınları
6	Rüzgâr'ın Öyküsü	Mustafa EREMEKTAR	5. Sınıf Ada Yayınları
7	Kuyruklu Yıldız ile Dünya	Nimet ERKUNT	5. Sınıf Ada Yayınları
8	Gizli Hayırsever	Woody McKay Jr.	6. Sınıf Doku Yayınları
9	Bir Haber	Nesrin BARAZ	6. Sınıf Doku Yayınları
10	Artık O da Bir Kargaydı	Avni ABDULLAH	6. Sınıf Doku Yayınları
11	Kaşığı	Ömer Seyfettin	6. Sınıf Doku Yayınları
12	Tonton Dedenin Yaşlı Saati	Üzeyir GÜNDÜZ	6. Sınıf Doku Yayınları
13	Anne Sevgisi	Seza AKSOY	6. Sınıf Doku Yayınları
14	Dilim Dilim Güzel Dilim	Miyase SERTBARUT	6. Sınıf Doku Yayınları
15	Cici Semer	Muzaffer İZGÜ	7. Sınıf Koza Yayınları
16	Bulunan Para	Sulhi DÖLEK	7. Sınıf Koza Yayınları
17	İmza Günü	Mehmet GÜLER	8. Sınıf Enderun Yayınları
18	Son Kuşlar	Sait Faik ABASIYANIK	8. Sınıf Enderun Yayınları
19	Oğlumuz	Tarık BUĞRA	8. Sınıf Enderun Yayınları
20	Sel	Cahit UÇUK	8. Sınıf Enderun Yayınları
21	Birlik Duygusu	Ümit KAFTANCIOĞLU	8. Sınıf Enderun Yayınları

Buna göre, toplamda 21 hikâye metni incelenmiştir. İncelenen hikâye metinlerinin 7'si 5. sınıf, 7'si 6. sınıf, 2'si 7. sınıf ve 5'i 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak “Hikâye Türündeki Metinler İçin Üst Yapı Unsurları Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek 1. Karakterler, 2. Mekân, 3. Zaman, 4. Giriş, 5. Olay Örgüsü, 6. Gelişme, 7. Sonuç, 8. Anlatıcı tipleri olmak üzere toplam 8 boyuttan oluşmaktadır. Karakterler metin içindeki işlevlerine göre değerlendirilmiş ve karakter tanıtımı açısından ele alınmıştır. Mekân, işlevi ve karakterlerle ilgisi açısından; zaman, işlevi ve karakterlerle bağlantıları açısından; olay örgüsü, başlatma ve sona erdirme tipleri açısından; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ise işlevleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürecinde ölçeğin bazı boyutları “var/yok”; bazı boyutları “evet, hayır”; bazı boyutları “evet, kısmen, hayır”; bazı boyutları ise sadece “evet” yani “frekans” şeklinde derecelendirilmiştir. “Var/yok” şeklindeki derecelendirme işlevlerine göre karakterler ve bu karakterlerin isimleri konusunda geçerlidir. “Evet/hayır” şeklindeki derecelendirme gelişme (düğüm) bölümünün “başlatıcı olaya yer verme, hikâyede ortaya koyulan soruna çözüm önerileri geliştirme, çözüm için harekete geçme” maddelerinde; “evet/kısmen/hayır” şeklindeki derecelendirme karakterlerin tanıtımında, mekân ve zaman unsurlarının kullanımında; “evet (frekans)” şeklindeki derecelendirme ise “olay örgüsünün başlama şekillerinde, hikâyelerin sonuç bölümlerinde ve anlatıcı tiplerinde geçerlidir. Aşağıdaki tablolarda ölçeğin boyutlarına ilişkin derecelendirmenin nasıl yapıldığına,

derecelendirme içeriklerine ve değerlendirme biçimlerine yönelik kodlama örneklerine yer verilmektedir.

Tablo 1: Karakterlerin Tanıtımına İlişkin Kodlama Örneği

Karakterlerin Tanıtımı		Örnek	Evet	Kısmen	Hayır
Fiziksel Tanıtım	Kişilerin şekli, şemali, biyolojik özellikleri, boyu, rengi, vücut yapısı, organları, giyim kuşamı gibi özellikler.	Kendisinden kat kat büyük, iri yarı, tüyleri kara, gagası iri bir kuş gördü.	√		
		Sonra sarı saçlı başını sarsarak.		√	
Ruhsal Tanıtım	Kişilerin duyguları, düşünceleri, heyecanları, idealleri, beklentileri, özlemleri, üzüntüleri, iç çatışmaları, hayal kırıklıkları, çelişkileri.	Küçük kahramanımızın yüreğini ilk olarak bülbüle yaraşmayan fena bir duygu kapladı. Bir değişik duygu: Gurur ve kendini beğenmişlik.	√		
		Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı.		√	
Toplumsal Tanıtım	Kişilerin aile yapısı, meslekleri, eğitim durumları, doğdukları ve yaşadıkları yer.	Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasanla artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk.	√		
		Bu, babamın seyisi, ihtiyar bir adamdı.		√	

Tablo 2: Mekân Unsurunun Kullanımına İlişkin Kodlama Örneği

Mekân Kullanımı	Örnek	Değerlendirme	Evet	Kısmen	Hayır
Mekân tasvirleri	Güzel bahar sonunda gelmiş, çimenler diz boyu yeşermişti. Kedi yavruları bahçede minik patileriyle bazen papatyaları okşuyorlardı, bazen annelerinin kuyruğunu. Sonra gidip bahçeyi çevreleyen ortanca duvarının arkasında saklambaç oynuyorlardı.	Mekâna ilişkin birçok ayrıntı var	√		
	Sakarya'nın biraz ötesinde minimini bir köy vardı.	Mekâna ilişkin çok az ayrıntı var		√	
Mekânla olay ve karakterler arasındaki bağlantı	Murat, arkadaşıyla birlikte okuldan çıktı. Kavak ağacının yükseldiği köşeye varınca yolları ayrıldı. Arkadaşından ayrılmış daha yüz adım bile olmamıştı ki Murat'ın gözüne bir paket takıldı.	Murat, arkadaşından ayrılarak mekânda tek başına bırakılıyor ve böylece bulduğu paketle ilgili vicdanıyla baş başa kalıyor.	√		
	Dünya her zamanki gibi güneşin etrafında dönüyordu.	Mekânın olay üzerinde herhangi bir etkisi yok.			√

Tablo 3: Zaman Unsurunun Kullanımına İlişkin Kodlama Örneği

Zaman Kullanımı	Örnek	Değerlendirme	Evet	Kısmen	Hayır
Zaman belirtilmiş	1921 Ağustosunun 15'inci günüydü.	Zaman tam olarak belirtilmiş.	√		
	Bir zamanlar çok güzel masallar anlatan tonton bir dede vardı.	Zaman açıkça belirtilmemiş.			√
Zamanla olay ve karakterler arasındaki bağlantı	Güneşi bir sonbahar günüydü. Akasyaların yaprakları iyice dökülmüş, dalları çıplak kalmıştı. Hafif bir esinti yerdeki sarı yaprakları önüne katmış sürüklüyordu.	Hikâyenin kahramanı Vedat ile babaannesinin dışarı çıkmaları için “güneşli” bir gündür. Rüzgâr, hikâyenin sonuna doğru buldukları parayı sürükleyerek Vedat'ın önüne getirmiştir.	√		
	Ben de bir gün yalnız başıma kaldım. Hasanla Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etmek hırsı uyandı.	“Bir gün” şeklinde belirtilen zaman herhangi bir gün olabilir. Bir belirleyici özelliği yok.			√

Tablo 4: Hikâye Metinlerindeki Başlama Şekillerine İlişkin Kodlama Örneği

Başlama Şekilleri	Örnek	Değerlendirme	f
Doğrudan doğruya başlangıç yapma	Murat, arkadaşıyla birlikte okuldan çıktı. Kavak ağacının yükseldiği köşeye varınca yolları ayrıldı. Arkadaşı, kendi evlerine giden sokağa saptı.	Doğrudan olay anlatılmış.	√
Kahramanın tasviriyle başlama	İnsanlar çalışıyordu Altınova'da. Kolları sıvalı, alınları terli, elleri kocaman, yüzleri mert. Bazen işlerine ara veriyor, dinleniyorlardı. Kasketlerini yukarı kaldırıyor, gülümsüyorlardı.	İnsanlar tasvir edilmiş.	√
Mekân tasviriyle başlama	Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi.	Mekân tasvir edilmiş.	√
Açıklamayla başlama	Çapari Sokağı'nda yazın öğle uykusuna yatmak imkânsızdır. Satıcılar bağıra çağıra geçerler.	Açıklama yapılmış.	√
Diyaloğla başlama	Karım, belirmeye başlayan pencerenin önünde oturuyordu. Bütün geceyi orada geçirmişti. --Sen hala yatmayacak mısın?” dedim. “Ezan okunuyor.” diye mırıldandı. --Ezan okunuyor diye mırıldandı.	Diyaloğ oluşturulmuş.	√

Tablo 5: Hikâye Metinlerindeki Anlatıcı Tiplerine İlişkin Kodlama Örneği

Anlatıcı Tipleri	Örnek	Değerlendirme	f
Hâkim Anlatıcı	Sahi, karganın amacını anlatmadık. Kara tüylü karga, boşu boşuna Altın bülbüle yanaşmamıştı. Kin vardı içinde uzun yıllar biriken. İnsanlara bülbüllere karşı.	Anlatıcı, kişilerin hem düşüncelerini hem de hislerini bilmektedir.	√
Kahraman Anlatıcı	Uykuda mıyım, yanlış mı duyuyorum? Eğildim, baktım, arabasını iten bir kasetçi. Sakallı, yaz olmasına rağmen çizmeli, başında tuhaf bir şapka, sanki eski masallardan çıkmış bir ihtiyar. “Siz mi düzenliyorsunuz bu masalları?” diye sordum.	Anlatıcı, olayın kahramanlarından biridir.	√
Gözlemci Anlatıcı	Sen Mustafa Kemal Paşa olsan kurşun atan askerlerin pidesini ister misin hiç? O anda kalpaklı adamın gözleri doldu. Yanındaki subaya döndü: “Gördün mü dedi. İşte biz bunun için bu savaşı kazanacağız!”	Anlatıcı, kişileri sadece dışarıdan gözlemleyebildiği kadarıyla tanımaktadır.	√

Tablo 6: Hikâye Metinlerindeki Bitirme Şekillerine İlişkin Kodlama Örneği

Bitirme Şekilleri	Örnek	Değerlendirme	f
Mutlu sonla bitirme	Kalpaklı adam gerçekten Mustafa Kemal’di. Dağdelenoğlu gece Paşa’nın çadırında misafir oldu.	Olaylar istenen şekilde bitmiş.	√
Trajik sonla bitirme	Sabaha kadar yine gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin’i uyandırdım. Kalktık. Ben içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki zavallı masum kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh’u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyorlardı.	Olayların sonunda üzücü bir durum var.	√
Ucu açık sonla bitirme	Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarında toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama çocuklar sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük, sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi.	Olaylar, okurun kendi düşüncesine bırakılarak bitirilmiştir.	√
Şaşırtıcı sonla bitirme	--Peki, yirmi liraysa sahibini aramaya gerek yok mu? --Değmez. Üstelik bir şey daha var. Bu yirmi liralık çok eski. Artık kullanılmıyor. Hiçbir yerde geçmiyor. Başka bir deyişle elindeki paranın hiçbir değeri yok. Hiçbir şey alınmaz onunla. Vedat neşeli bir kahkaha attı. Babaanesi sürprizlerle doluydu her zaman. Onunla birlikte bulunmak öyle eğlenceliydi ki.	Olaylar beklenmedik bir şekilde bitmiş.	√

Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırma nitel veri analizi tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki hikâye metinleri “içerik analizi” tekniklerinden “kategorisel analiz tekniği” kullanılarak analiz edilmiştir. Kategorisel analiz, “içerik analizinde elde edilen kavramların birbirleriyle belirli bir tema altında sınıflandırılması”nı (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 228); “belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılması”nı ifade eder (Bilgin, 2000: 15).

Araştırma sürecince içerik analizinin güvenilirliğini sağlayabilmek için öncelikle kodlama kategorilerinin geniş bir literatür taramasından sonra sağlıklı bir şekilde belirlenmesine çalışılmış, daha sonra kodlayıcıların metinler üzerinde değerlendirme yapma aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada kodlayıcıların güvenilirliğini sağlamak amacıyla metinler iki farklı kodlayıcı tarafından incelenmiş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Böylelikle çalışmada kodlayıcı güvenilirliği sağlanmak istenmiştir. Araştırmada kodlama süreci iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada hikâye metninin üst yapı unsurlarını karşılayan kavram ve terimler, ilgili literatürden hareketle belirlenmiş ve bu kavramlarla terimlere ilişkin alt kavramlar ortaya konulmuştur. Örneğin üst yapı unsurlarından birisi “karakter” kavramı ile karşılanmaktadır. “Karakter” kavramıyla ilişkili olan alt kavramlardan bazıları ise “ana karakter, figüran karakter, yardımcı karakter, hasım karakter” şeklinde belirlenmiştir. Kodlamanın ikinci aşamasında kodlayıcıların ilgili kavramlara yönelik tespitleri karşılaştırılarak hikâye metinleri, kodlama sürecinin sonucunda elde edilen verilere göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, incelenen hikâye metinlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular karakterler, mekân, zaman, giriş, olay örgüsü, gelişme, başlatıcı olay ifadeleri, sonuç ve anlatıcı tipleri başlıkları altında sunulmuştur. Tabloda yer alan sayısal ifadelerin karşılıkları olan örneklerin ders kitaplarındaki metinlerden seçilerek verilmesine özen gösterilmiştir.

1. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Karakter Unsuruna İlişkin Bulgular

Araştırmada karakterler öncelikle işlevlerine göre daha sonra da tanıtımları açısından değerlendirilmiştir. İşlevlerine göre bakıldığında ana karakter, figüran karakter, hasım karakter, yardımcı karakter, yönlendirici karakter ve alıcı karakter başlıkları ele alınmıştır. Ayrıca karakterlerin metinlerdeki fiziksel, ruhsal ve sosyal tanıtımları da bu başlık altında incelenmiştir.

Tablo 8: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Karakter Unsuru

Karakterlerin Sınıflandırılması ve Tanıtılması													
	Başlıklar				Fiziksel Tanıtım			Ruhsal Tanıtım			Toplumsal Tanıtım		
	Var	Yok	Adı Var	Adı Yok	Evet	Kısmen	Hayır	Evet	Kısmen	Hayır	Evet	Kısmen	Hayır
Ana karakter	16	5	12	4	2	2	12	9	7	-	3	8	5
Figüran karakter/ler	11	10	-	11	3	-	8	2	1	8	-	8	3

Hasım Karakter	3	18	2	1	2	-	1	2	1	-	2	1	-
Yardımcı Karakter	5	-	5	-	1		4	1	3	1		4	1
Yönlendirici Karakter	10	11	4	6	-	1	9	2	6	2	1	6	3

Tablo 4'e göre incelenen 21 hikâye metninin 16'sında ana karakter olup 5'inde yoktur. 12 hikâye metninde ana karakter ismiyle karşımıza çıkarken, 4'ünde ana karakterin ismi yer almamıştır. Ana karakterin fiziksel tanıtımına 21 hikâye metninin 2'sinde yer verilmiş, 2'sinde kısmen yer verilmiş, 12'sinde yer verilmemiş; ruhsal tanıtımına 9'unda yer verilmiş, 6'sında kısmen yer verilmiş; toplumsal tanıtımına ise 3'ünde yer verilmiş, 8'inde kısmen yer verilmiş, 5'inde yer verilmemiştir.

İncelenen 21 hikâye metninin 11'inde *figüran karaktere* yer verilmiş, 11'inde de figüran karakterlerin isminden bahsedilmemiştir. Figüran karakterin fiziksel tanıtımına 21 hikâye metninin 3'ünde yer verilmiş, 8'inde yer verilmemiş; ruhsal tanıtımına 2'sinde yer verilmiş, 1'inde kısmen yer verilmiş, 8'inde yer verilmemiş; toplumsal tanıtımına ise 8'inde kısmen yer verilmiş, 3'ünde yer verilmemiştir. Hikâye metinlerinin 3'ünde *hasım karaktere* yer verilmiş, hikâye metinlerinin 2'sinde hasım karakterin isminden bahsedilirken, 1'inde bahsedilmemiştir. Hasım karakterin fiziksel tanıtımına 21 hikâye metninin 2'sinde yer verilmiş, 1'inde yer verilmemiş; ruhsal tanıtımına 2'sinde yer verilmiş, 1'inde kısmen yer verilmiş; toplumsal tanıtımına ise 2'sinde yer verilmiş, 1'inde kısmen yer verilmiştir. Hikâye metinlerinin 5'inde *yardımcı karaktere* yer verilmiş, 5'inde de yardımcı karakterin isminden bahsedilmiştir. Yardımcı karakterin fiziksel tanıtımına, incelenen hikâye metinlerinin 1'inde yer verilmiş, 4'ünde yer verilmemiş; ruhsal tanıtımına 1'inde yer verilmiş, 3'ünde kısmen yer verilmiş, 1'inde yer verilmemiş; toplumsal tanıtımına ise 4'ünde kısmen yer verilmiş, 1'inde yer verilmemiştir. Hikâye metinlerinin 10'unda *yönlendirici karaktere* yer verilmiş, hikâye metinlerinin 4'ünde yönlendirici karakterin isminden bahsedilirken, 6'sında bahsedilmemiştir. Yönlendirici karakterin fiziksel tanıtımına, incelenen hikâye metinlerinin 1'inde kısmen yer verilmiş, 9'unda yer verilmemiş; ruhsal tanıtımına 2'sinde yer verilmiş, 6'sında kısmen yer verilmiş, 2'sinde yer verilmemiş; toplumsal tanıtımına ise 1'inde yer verilmiş, 6'sında kısmen yer verilmiş, 3'ünde yer verilmemiştir.

Fiziksel Tanıtım Örnekleri:

Dağdelenoğlu, kalpaklıyı şöyle bir süzdü. Sarı bıyıkları, sarı saçları ve gök mavisi gözleri vardı.(Dağdelenoğlu)

Babamın patronu çocuklardan birinin topallığını fark etmiş. Dikkatlice bakınca çocukta düztabanlık olduğunu anlamış. (Gizli Hayırsever)

Otuzlu yaşlarda bir kadın paslı kapıyı açmış. Çok yorgun görünüyormuş ve daha bu yaşta buruşmuş yüz hatları zorlu bir yaşamın izlerini taşıyormuş. (Gizli Hayırsever)

Kendisinden kat kat büyük, iri yarı, tüyleri kara, gagası iri bir kuş gördü. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Aşırı beslenmekten, çalışmamaktan irileşmiş, hemen hemen karga kadar büyümüştü. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Hasan Dadaruh'un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra sarı saçlı başını sarsarak. (Kaşağı).

“Bahçeden, bahçeden diye zıpladı Ayşe. Arka bahçedeler.” Birinin gözünün etrafı gözlük takmış gibi kapkara. Ağzının çevresi de kar gibi beyaz. Öyle güzel ki anneciğim. Minnacık. (Anne Sevgisi).

Büyüdüm, sonra da yaşlandım. O yüzden hızlı koşamıyorum artık. İkinci çocukluğuma başlıyorum şimdi. (Bulunan Para).

Ruhsal Tanıtım Örnekleri:

Otuz sekiz yaşında, bütün gücü, bütün ordusu şimdilik yalnız kendisiydi. (Dağdelenoğlu)

1910'lu yılların başında şoförlük yapan babam zengin patronunun birçok kişiye kendini belli etmeden ve onların asla bu yardımı geri ödemeyeceklerini bildiği halde yardımcı olduğuna tanık olmuş. (Gizli Hayırsever)

Altın bülbül mutluydu. Yaşadığı ortamdan, bülbül oluşundan. Çalışan insanlar için türkü yakmayı her şeyden çok seviyordu. O yüzden sık sık: “Ahh!” diyordu. Daha çok ötebilsem diye yakınıyordu. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Küçük kahramanımızın yüreğini ilk olarak bülbüle yaraşmayan fena bir duygu kapladı. Bir değişik duygu: Gurur ve kendini beğenmişlik. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Kaçmak... Ne korkunç şeydir kaçmak. Her kaçışında bülbüllere lanetler yağdırmış, insanlara kin duymuştu. Yere batsın bülbüller. Kökleri kazınsın dünyada. Belki o zaman insanlar kendisini taşlamaz, hatta ona hayranlık bile duyabilirlerdi. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Kader. Altın bülbül kendi yazgısını kendisi yazmıştı. Rahatlık için sesini, özgürlüğünü, yüreğini, sevgisini vermişti: iyi olan her şeyini. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Ben de bir gün yalnız başıma kaldım. Hasanla Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etme hırsı uyandı. (Kaşağı).

Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. (Kaşağı).

Ayşe kediyi okşadı. Sevdii onu. “Zaten ben annesine süt vermeye gelmişim.” dedi. “Sevmek istersem buraya gelip severim. Yukarı götürsem annesini özler. Çünkü daha çok küçük. Sakın siz de öbür kediyi almayın teyzeciğim.” (Anne Sevgisi).

Tozlu sokaklar arasında dinlenmek için böyle bir yer bulabilmek gerçekten büyük mutluluk. (Bulunan Para).

Parlak, çalışmayı çok severdi. Çalıştıktan sonra oyun oynamak daha keyifli oluyordu. Anasına yardım etmek, onun yükünü hafifletmek Parlak için tatlı bir şeydi. (Sel).

Sosyal Tanıtım Örnekleri:

Murat, arkadaşıyla birlikte okuldan çıktı. (Para Cüzdanı)

Bu, babamın seyisi, ihtiyar bir adamdı. (Kaşağı).

Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasanla artı Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. (Kaşağı).

Sevdiği yazarın kasabaya geleceğini duyunca kulaklarına inanamadı. (İmza Günü).

Mühendis Ahmet Bey söktürüyor. (Son Kuşlar).

2. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Mekân Unsuruna İlişkin Bulgular

Bu başlık altında hikâye metinleri, mekân unsuru içerip içermediklerine, olayın bir mekânda mı yoksa birden fazla mekânda mı geçtiğine, mekân-olay, mekân-karakter arasındaki bağlantılara, mekânın ayrıntılı bir şekilde tasvir edilme durumuna göre incelenmiştir.

Tablo 9: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Mekân Unsuru

Başlıklar	Evet	Hayır	Kısmen
Mekân kullanılmış	19	2	-
Olay bir tek mekânda geçiyor	1	18	-
Mekânla olay arasında bağlantı kurulmuş	18	1	-
Mekânı ayrıntılarıyla tasvir etme	2	10	7
Mekânla karakterler arasında bağlantı kurulmuş	19	-	-

Tablo 5'e göre incelenen 21 hikâye metninden 19'unda mekân kullanılmış, 2'sinde mekân kullanılmamıştır. Mekânın kullanıldığı 19 hikâye metninin 18'inde olay birden fazla mekânda geçerken, 1'inde olay tek bir mekânda geçmiştir. 18 hikâye metninde mekân ile olay arasında bağlantı kurulurken, mekân kullanılan tüm hikâye metinlerinde mekân ile karakter arasında bağlantı kurulmuştur. 19 hikâye metninin 2'sinde mekân ayrıntılarıyla tasvir edilmiş, 10'unda mekân tasvir edilmemiştir. 7'sinde ise kısmen de olsa mekân tasvirine yer verilmiştir.

Mekân Tasvirine İlişkin Örnekler:

Parçalı bulutlu bir havaydı. Hızlı adımlarla yürüyen Mustafa Kemal iskeleye gelince yavaşladı. Boyaları dökülmüş, direkleri pas tutmuş gemi, dalgaların ortasında bir çocuk oyuncuğu gibi duruyordu. (Samsun'a Yolculuk).

Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. (Kaşağı).

1921 yılı Ağustosunun 15'inci günüydü. Orta Anadolu'nun kuru tepeleri, güneşten cayır cayır yanıyordu. (Dağdelenoğlu).

Sakarya'nın biraz ötesinde minimini bir köy vardı. (Dağdelenoğlu).

Gök masmaviydi. Yakınlarda küçücük bir bulut bile görünmüyordu. (Rüzgârın Öyküsü).

Ormanda doğmuştu bülbül. Dev ağaçların yükseldiği bir dağın yamacında. Ağaçların hisirtisini, rüzgârın fisiltisini, fırtına uğultusunu, yağmur şırıltısını duymuş, onların konuşmalarını nağmelerle dile getirebilme yetisini kazanmış, Altın bülbül adını hak etmişti. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Ahırın köşesinde Dadaruh'un penceresiz, küçük bir odası vardı. (Kaşağı).

Güzel bahar sonunda gelmiş, çimenler diz boyu yeşermişti. Kedi yavruları bahçede minik patileriyle bazen papatyaları okşuyorlardı, bazen annelerinin kuyruğunu. Sonra gidip bahçeyi çevreleyen ortanca duvarının arkasında saklambaç oynuyorlardı. (Anne Sevgisi).

Kış, adanın her tarafına yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, yıldız-poyraz, maestro, dramudana, gündoğusu, batı-karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. (Son Kuşlar).

Güneşli bir sonbahar günüydü. (Bulunan Para). Akasyaların yaprakları iyice dökülmüş, dalları çıplak kalmıştı. Hafif bir esinti yerdeki sarı yaprakları önüne katmış sürüklüyordu. (Bulunan Para).

3. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Zaman Unsuruna İlişkin Bulgular

Bu başlık altında hikâye metinleri, zaman unsuru içerip içermediklerine, zamanın bir yerde mi yoksa birden fazla yerde mi belirtildiğine, zaman-olay, zaman-karakter arasındaki bağlantılara göre incelenmiştir.

Tablo 10. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Zaman Unsuru

Başlıklar	Evet	Kısmen	Hayır
Zaman belirtilmiş	10	-	11
Zaman sadece bir yerde belirtiliyor	5	-	5
Zamanla olay arasında bağlantı kurulmuş	6	-	4
Zamanla karakterler arasında bağlantı kurulmuş	6	-	4

Tablo 6'ya göre incelenen 21 hikâye metninden 10'unda zaman belirtilmiş, 11'nde zaman belirtilmemiştir. Zamanın belirtildiği 10 hikâye metninin 5'inde zaman birden fazla yerde belirtilirken, 5'inde tek bir yerde belirtilmiştir. 6 hikâye metninde zaman ile olay arasında bağlantı kurulurken, 4'ünde zaman ile olay arasında herhangi bir bağlantı unsuruna rastlanmamıştır.

Zaman Unsuruyla İlgili Örnekler:

Hata sonuydu, yani iki gün okula gitmeyecekti. (Para Cüzdanı).

1921 yılı Ağustosunun 15'inci günüydü. (Dağdelenoğlu).

Çapari Sokağı'nda yazın öğle uykusuna yatmak imkânsızdır. (Masalcı).

1910'lu yılların başında şoförlük yapan babam zengin patronunun birçok kişiye kendini belli etmeden ve onların asla bu yardımı geri ödemeyeceklerini bildiği halde yardımcı olduğuna tanık olmuş. (Gizli Hayırsever)

Salt yorgunluktan değildi yaptıkları hareket. Sevdiklerinden de yapıyorlardı. Onlar baharı, güneşi, çiçekleri seviyorlardı. (Artık O Da Bir Kargaydı).

Güzel bahar sonunda gelmiş, çimenler diz boyu yeşermişti. (Anne Sevgisi).

Güneşli bir sonbahar günüydü. (Bulunan Para).

Herkesin yeni başlayacak altı yedi aylık soğuk hayata kendini şimdiden alıştırmak ve hazırlamak için bir şeyler yapmaya çalıştığı öyle günlerde ben, tembelliğim, hep kaçanı kovalayan huyumla yazın, o güzel göçmenin peşine düşmüşümdür. (Son Kuşlar).

Karım, belirmeye başlayan pencerenin önünde oturuyordu. Bütün geceyi orada geçirmişti. "Sen hala yatmayacak mısın?" dedim. "Ezan okunuyor." diye mırıldandı. (Oğlumuz).

Parlak, yakıcı güneşin başına geçmemesi için saçlarına sardığı yazmanın altına iri dut yapraklarından deste koymuştu. (Sel).

4. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Giriş (Serim) Bölümüne İlişkin Bulgular

Araştırma boyunca hikâyelerin giriş (serim) bölümleri, metne hangi şekilde başlangıç yapıldığı konusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Başlama Şekilleri

Başlıklar	F
Doğrudan doğruya başlangıç yapma	9
Kahramanın tasviriyle başlama	2
Mekân tasviriyle başlama	1
Açıklamayla başlama	8
Diyalogla başlama	1

Tablo 7'ye göre incelenen 21 hikâyeden 9'unda metne doğrudan doğruya, 2'sinde kahramanın tasviriyle, 1'inde mekân tasviriyle, 8'inde açıklamayla, 1'inde diyalogla başlanmıştır.

Hikâyelere Başlama Şekilleriyle İlgili Örnekler:

Murat, arkadaşıyla birlikte okuldan çıktı. Kavak ağacının yükseldiği köşeye varınca yolları ayrıldı. Arkadaşı, kendi evlerine giden sokağa saptı. (Para Cüzdanı-Doğrudan Başlangıç).

Bir gün hiç beklenmedi anda gökyüzünde bir delik belirdi ve küçük bir serçe bu delikten içeri düştü. Bunu gören insanlar “Ne kadar dikkatsiz bir serçe!” dediler. (Gökyüzünde Beliren Tuhaflık-Doğrudan Başlangıç).

Çapari Sokağı'nda yazın öğle uykusuna yatmak imkânsızdır. Satıcılar bağıra çağıra geçerler. (Masalcı-Açıklamayla Başlangıç).

İnsanlar çalışıyordu Altınova'da. Kolları sıvalı, alınları terli, elleri kocaman, yüzleri mert. Bazen işlerine ara veriyor, dinleniyorlardı. Kasketlerini yukarı kaldırıyor, gülümsüyorlardı. (Artık O Da Bir Kargaydı- Tasvirle Başlangıç).

Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. (Kaşağı- Tasvirle Başlangıç).

Karım, belirmeye başlayan pencerenin önünde oturuyordu. Bütün geceyi orada geçirmişti.

--Sen hala yatmayacak mısın?” dedim. “Ezan okunuyor.” diye mırıldandı.

--Ezan okunuyor diye mırıldandı. (Oğlumuz-Diyalogla Başlama).

5. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Olay Örgüsünü Başlatma Noktasına İlişkin Bulgular

Araştırmada hikâyelerdeki olay örgüsünün hangi şekillerde başlatıldığının yanında olay örgüsünü başlatma noktaları da değerlendirilmiştir. İncelenen hikâyelerdeki olay örgülerini başlatma noktalarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 12: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Olay Örgüsünü Başlatma Noktaları

Başlıklar	F
Olayın ortasından başlama	-
Olayın başından başlama	21
Olayın sonundan başlama	-

Tablo 8’de görüldüğü gibi incelenen 21 hikâyenin hepsinde olay örgüsü, olayın başından itibaren kurgulanmıştır.

Olay Örgüsünü Başlatma Noktasıyla İlgili Örnekler:

Çiftçi Dayı Rüzgâra “Bak aylarca çalıştım, toprağı işledim, kabarttım. Tohumları yataklarına yatırdım. Uyuyup büyüyecekler ama karınları aç şimdi. Su! Suu! diye ağlaşıyorlar. Ne olursun bana biraz yağmur bulutu getir.” dedi. Rüzgâr, peki getireyim deyip yola çıktı. (Rüzgâr’ın Öyküsü).

Bir zamanlar çok güzel masallar anlatan tonton bir dede vardı. İki katlı ahşap bir evde yalnız başına otururdu. Her akşam kendisinden masal dinlemeye gelen çocuklara gül yağı sürerdi. Masal bitip de çocuklar dağılınca duvar saatinin tiktaklarını dinleyerek uykuya dalarlardı. Günlerden bir gün tonton dede ağır bir hastalığa yakalandı. (Tonton Dedenin Yaşlı Saati).

Eşeklerin tümü bir araya gelmişler. Kimi anırmış, kimi tozlu bir yer bulup debelenmiş, kimi bulduğu karpuz kabuğunu kemirmiş. Sonra oturmuşlar, şundan bundan konuşmaya başlamışlar. (Cici Semer).

6. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Gelişme (Düğüm) İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, hikâye metninin gelişme (düğüm) bölümleri başlatıcı olaya yer verme, ortaya konan soruna çözüm önerileri geliştirme, çözüm için harekete geçme başlıklarına göre değerlendirilmiştir.

Tablo 13: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Gelişme Unsuru

Başlıklar	Evet	Hayır
Başlatıcı olaya yer verme	19	2
Ortaya koyulan soruna çözüm önerisi getirme	19	-
Çözüm için harekete geçme	19	-

Tablo 9’da görüldüğü gibi değerlendirilen hikâyelerin 19’unda başlatıcı olaya yer verilmiş, 2’sinde yer verilmemiştir. Başlatıcı olaya yer verilen hikâye metninin tümünde, ortaya konan probleme çözüm önerileri geliştirilerek çözüm için harekete geçilmiştir.

Hikâyelerdeki Başlatıcı Olay Örnekleri:

Arkadaşından ayrılalı belki yüz adım bile olmamıştı ki Murat'ın gözüne bir paket takıldı. (Para Cüzdanı).

Sakarya'nun biraz ötesinde minimini bir köy vardı. Adına Çobanözü köyü derlerdi. Düşman yaklaşınca ihtiyar muhtar, köy halkını topladı, şöyle dedi: (Dağdelenoğlu).

Gözlerim kapalı dinleniyordum ki birden sokaktan alışılmışın dışında bir ses geldi: (Masalcı).

Bir gün uzayın derinliklerinden bir yıldız hem de kuyruklu bir yıldız belirdi. (Kuyruklu Yıldız ile Dünya).

İşte böyle yakındığı sırada, ağacın daha üst dallarında ilkin hışırtı, ardından kalın, boğuk bir ses duydu: (Artık O Da Bir Kargaydı).

Hemen parmak kaldırdım. "Ödevi ben almak istiyorum öğretmenim." (Dilim Dilim Güzel Dilim).

Vedat tam "Mutluluk ne demek?" diye sormaya hazırlanırken rüzgârın uçurduğu kuru yaprakların arasında mavi bir kâğıt parçası gördü. (Bulunan Para).

Birdenbire kampana çaldı. (Birlik Duygusu).

7. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Sonuç (Çözüm) Bölümüne İlişkin Bulgular

Bu başlık altında hikâyelerdeki sonuç bölümleri değerlendirilmiştir. Sonuç bölümleri hikâyelerin bir sonuca bağlanıp bağlanmadığı, sonuca bağlananların hangi şekilde sonuçlandığı gibi maddeler doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 14: Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Olayların Sonuç Bölümleri

Başlıklar	F
Mutlu sonla bitirme	13
Trajik sonla bitirme	3
Ucu açık sonla bitirme	2
Şaşırtıcı sonla bitirme	-
Sonucun ne türde olduğu belli değil	2

Tablo 10'a göre incelenen hikâyelerin 20'sinde olaylar bir çözüme kavuşturulmuştur. Çözüme kavuşturulan 20 hikâyenin 13'ü mutlu, 3'ü trajik, 2'si ucu açık bir sonla bitirilirken 2 hikâye metninin hangi türden bir son ile bitirildiği belli değildir.

Hikâyelerin Sonuç Bölümleriyle İlgili Örnekler:

Kitabını, defterini öylece bıraktı, cüzdanı alıp evden çıktı. Dosdoğru mahalle muhtarına gitti ve bulduğu para cüzdanını teslim etti. Murat, iyi bir iş yapmanın verdiği iç huzuruyla eve doğru yürüdü. (Para Cüzdanı-Mutlu Son).

Kalpaklı adam gerçekten Mustafa Kemal'di. Dağdelenoğlu, gece Paşa'nın çadırında misafir oldu. (Dağdelenoğlu- Mutlu Son).

Cingöz, dedesinin eski saatini yeniden hayata döndürdüğü için çok mutluydu. Saatin mutluluğu ise ondan fazlaydı. Çünkü insanlara yeniden hizmet edecekti. (Tonton Dedenin Yaşlı Saati-Mutlu Son).

Böylece şehir kar altında kaybolup gitmekten kurtulmuş oldu. Fakat gökyüzündeki çamurlu yama öylece yerinde kaldı. Yıllar boyunca insanlar başlarını gökyüzüne kaldırdıklarında ihmalkârlıklarını ve vurdumduymazlıklarını hatırlatan boz bulanık, çirkin yamayı gördüler. Bu, onlara ders oldu. O günden sonra ne denli ufak olursa olsun zamanında davranmak için gözlerini dört açtılar. Yerleri, gökleri, denizleri dikkatle izlediler. Ne çare, çirkin yamadan sonsuza kadar kurtulamadılar. (Gökyüzünde Beliren Tuhaflık-Trajik Son).

Sabaha kadar yine gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin'i uyandırdım. Kalktık. Ben içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki zavallı masum kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh'u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyordlardı. (Kaşağı-Trajik Son).

Peki, yirmi liraysa sahibini aramaya gerek yok mu?

Değmez. Üstelik bir şey daha var. Bu yirmi liralık çok eski. Artık kullanılmıyor. Hiçbir yerde geçmiyor. Başka bir deyişle elindeki paranın hiçbir değeri yok. Hiçbir şey alınmaz onunla.

Vedat neşeli bir kahkaha attı. Babaannesi sürprizlerle doluydu her zaman. Onunla birlikte bulunmak öyle eğlenceliydi ki... (Bulunan Para-Şaşırtıcı Son).

Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarında toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama çocuklar sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük, sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi. (Son Kuşlar- Ucu Açık Son).

8. Araştırmada İncelenen Hikâye Metinlerindeki Anlatıcı Tiplerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu başlığı altında hikâyelerdeki anlatıcı tipleri değerlendirilmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 15: Hikâye Metinlerindeki Anlatıcı Tipleri

Başlıklar	F
Hâkim Anlatıcı	14
Kahraman Anlatıcı	6
Gözlemci (Müşahit) Anlatıcı	1

Tablo 11'e bakıldığında incelen hikâyelerin 14'ünde hâkim anlatıcı, 6'sında kahraman anlatıcı, 1'inde ise gözlemci anlatıcı yer almıştır.

Hikâyelerdeki Anlatıcı Tipleriyle İlgili Örnekler:

Düşünmeye başladı. Cüzdanı bulduğu yere gidip beklese acaba sahibi oraya gelmez miydi? Yoksa akşamı mı bekleyeydi? Elbette ne yapılması gerektiğini annesi ve babası bileceklerdi. (Para Cüzdanı-Hâkim Anlatıcı).

Sahi, karganın amacını anlatmadık. Kara tüylü karga, boşu boşuna Altın bülbüle yanaşmamıştı. Kin vardı içinde uzun yıllar biriken. İnsanlara bülbüllere karşı. (O Da Artık Bir Kargaydı- Hakim Anlatıcı).

Sen Mustafa Kemal Paşa olsan kurşun atan askerlerin pidesini ister misin hiç? O anda kalpaklı adamın gözleri doldu. Yanındaki subaya döndü: "Gördün mü dedi. İşte biz bunun için bu savaşı kazanacağız! (Dağdelenoğlu-Gözlemci Anlatıcı).

Uykuda mıyım, yanlış mı duyuyorum? Eğildim, baktım, arabasını iten bir kasetçi. Sakallı, yaz olmasına rağmen çizmeli, başında tuhaf bir şapka, sanki eski masallardan çıkmış bir ihtiyar. "Siz mi düzenliyorsunuz bu masalları?" diye sordum. (Masalcı-Kahraman Anlatıcı).

Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasanla Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. (Kaşağı-Kahraman Anlatıcı).

Tartışma ve Sonuç

Metin, kendine özgü bir şematik formu olan, içeriğin de bu şematik forma göre düzenlendiği bir bütündür. Her bir metnin içerik ve biçim özelliklerini barındıran düzenleniş biçimi o metnin yapısını oluşturur. Kendi içinde küçük, büyük ve üst yapı olmak üzere üçe ayrılan metin yapısı unsurlarını ve bunlara ilişkin içeriği bilmek, metinleri bu farkındalık doğrultusunda çözümlmek hem anlama-yorumlama hem de metin üretme konusunda öğrencilere büyük yarar sağlar. Ülper (2008: 16) bu duruma dikkat çekerek metin yapısı hakkında bilgi sahibi olmanın, metin üretim sürecinde yazar için, metnin okunma sürecinde de okur için önemli bir avantaj sağladığını belirtmektedir.

Yazılı metinleri çözümlene bağlamında, yüzey yapıdan derin yapıya doğru sağlıklı bir anlama gerçekleştirmek ya da metin üretme sürecinde, anlatılmak istenen içeriği en uygun bir şekilde ve uygun tür seçimiyle birlikte anlatabilmek için kişinin iyi düzenlenmiş metinlerle karşılaşması gerekir. İyi düzenlenmiş metinler de ancak verilmek istenen içeriğin şematik yapılara uygun bir şekilde üretilmesiyle mümkündür. Bir metnin şematik yapısının en önemli unsurlarından olan üst yapı, metnin türüyle ilgili bir kavramdır. Baştan sona bir metnin üst yapı unsurlarını belirlemek aynı zamanda onun türü hakkında bilgi sahibi olmak demektir. Üst yapı açısından bakıldığında en belirgin unsurları taşıyan metin türlerinden birinin hikâye olduğu görülür. Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye metinleri bu doğrultuda incelenmiş ve bu metinlerin şematik yapı açısından ne kadar iyi düzenlenmiş olduğu değerlendirilmek istenmiştir.

Hikâye türünün en önemli üst yapı unsurlarından birisi kahramanlardır. Aktaş'a(2000: 135) göre vaka çeşitli sebeplerden dolayı bir arada bulunmak veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde olan şahıslar arasındaki münasebetten kaynaklanır. Çetişli (2004: 67) de olay örgüsünün doğrudan doğruya insanla mümkün olduğunu belirtmektedir. Hikâyelerdeki karakterler fiziksel, ruhsal ve toplumsal özellikleriyle karşımıza çıkarlar. Karakterlerin bu üç tip özelliklerinin metin içerisinde belirgin olması, hikâye metinleri için önemli bir durumdur.

Çalışmada incelenen hikâyelerde karakter unsuru öncelikle işlevleri sonra da metin içindeki tanımları açısından ele alınmıştır. İşlevleri açısından karakterler; ana karakter, yardımcı karakter, hasım karakter, yönlendirici karakter ve figüran karakter olarak ele alınmaktadır. Hikâyelere işlevlerine göre karakterler açısından bakıldığında öncelikle ana karakterin değerlendirilmesi gerekir. Çünkü olaylar ana karakterin etrafında gelişmektedir. Buna göre ana karakterin, 21 hikâyenin 16'sında yer aldığı; 5'inde ise bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu 16 hikâyenin 12'sinde ana karakterin ismi verilirken; 4'ünde ana karakterin ismi belli değildir. Diğer karakterlerde ise görünüm şöyledir: Figüran karakterin 11; hasım karakterin 3; yardımcı karakterin 5; yönlendirici karakterin 10 metinde yer aldığı belirlenmiştir. Karakterler açısından bakıldığında ders kitaplarındaki hikâyelerde bazı eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin, bütün olayların kendisi etrafında gelişmesi gereken ve metne yön veren ana karakter önemli sayılabilecek bir oranda hikâyelerde yer almamaktadır. Bu durum, öğrencinin olay örgüsünü takip etmesinde ve metnin ana fikrini belirlemede zorluklar ortaya çıkarır. Çünkü metinde cereyan eden olaylar ana karakterin etrafında geliştiği gibi birçok hikâyede ana fikir de ana karakter üzerinden verilir. Karakterler bakımından hikâyelerdeki ikinci önemli eksiklik hasım karakter üzerinde görülmektedir. Hasım karakter, ana karakterin karşısında yer alan ve çatışma yaratan bir güçtür. Çetişli'ye (2004: 61) göre hikâyenin olay örgüsü çok büyük ölçüde bir

çatışmadan doğar ve gücünü de böyle bir çatışmadan alır. İncelenen hikâyelerin sadece 3'ünde hasım karakter bulunmaktadır. Bu durum, hikâyelerdeki merak ve sürükleyiciliği artıran çatışmaların çok az kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmada karakterlerle ilgili olarak değerlendirilen ikinci boyut onların tanıtımıyla ilgilidir. Bir hikâyede karakterler fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönleriyle tanıtılarak okuyucunun zihninde canlandırılmaya çalışılır. Çetişli (2004: 71) olaya dayalı eserlerde yer alan şahıs kadrosunun olay örgüsündeki işlevleri, sosyal durumları, psikolojik durumları ve fiziki görünüşleri açısından incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Kıran (2003: 144) da bu düşünceyi destekleyerek olaya dayalı eserlerdeki kişilerin adları, yaşları, fiziksel özellikleri, dilleri ve becerileri açısından incelenmesi gerektiğini ifade eder. Bu açıdan incelenen hikâyelere bakıldığında oldukça yetersiz bir görüntü ile karşılaşıldığı belirlenmiştir. Örneğin ana karakter 21 hikâyenin sadece 2'sinde fiziksel yönden tanıtılırken, 12'sinde hiç tanıtılmamıştır. Aynı şekilde ana karakter ruhsal yönden 9 hikâyede; toplumsal yönden de 3 hikâyede tanıtılmıştır. Bu durum diğer karakterler için de geçerlidir. Figüran karakterin fiziksel tanıtımına 3; ruhsal tanıtımına 2 hikâyede yer verilirken; hasım karakterin fiziksel tanıtımına 2, ruhsal tanıtımına 2, toplumsal tanıtımına 2 hikâyede yer verilmiştir. Yardımcı karakter ise hikâyelerin 1'inde fiziksel yönden, 1'inde de ruhsal yönden yer verilmiştir. Hemen her karakter türünün tanıtımının hikâyelerde önemli düzeyde eksiklikler taşıması, öğrencilerin hikâyeleri okuyup anlama sürecinde ve hikâye metni üretme aşamasında iyi örneklerle karşılaşmadığı anlamına gelir. Oysa iyi düzenlenmiş metinler öğrencilere hem anlama hem de anlatma sürecinde yardımcı olur. Dickson, Simmons ve Kameenui (1995: 2, akt. Yazıcı, 2006: 231); metin yapısı ile okuduğunu anlama arasındaki ilişkileri inceleyerek metnin iyi bir biçimde sunumunun okuduğunu anlamayı kolaylaştırdığı sonucuna varmışlardır. Aynı zamanda metin yapısı ve öğrencinin metnin yapısı hakkındaki farkındalığı ile okuduğunu anlama seviyesi arasında doğrusal bir orantı bulunduğundan öğrencilerin, metin yapılarını ve buna göre geliştirilen stratejileri metnin işleniş sürecinde uygulamaları gerekir.

Olaya dayalı eserlerin özellikle de hikâyelerin üst yapı unsurlarından birisi de mekândır. Mekân, eserde yer alan şahıs kadrosunu tamamlayan, olay örgüsünün devamını sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bir hikâye metninde olayların geçtiği mekânın rastlantısal değil, kasıtlı bir seçimin sonucu olması beklenir. Bir hikâye metninde mekân-olay, mekân-karakterler arasında bağlantı kurulabiliyorsa, o hikâye metninde mekânın işlevsel bir şekilde kullanılmış olduğundan bahsedebiliriz. Çalışmada incelenen 21 hikâyeden 19'unda mekân kullanılmış, 2'sinde ise kullanılmamıştır. Mekân unsurunun yer aldığı hikâyelerin 2'sinde kullanılan bu mekân ayrıntılarıyla tasvir edilirken, 10'unda tasvir edilmemiştir. Ayrıca

18 hikâyede mekân ile olay arasında bağlantı kurulurken, mekân kullanılan tüm hikâyelerde mekân ile karakterler arasında bağlantı kurulmuştur. Bu verilere bakıldığında ders kitaplarındaki hikâyelerde mekân kullanımının belirgin olduğu görülmektedir. Bu, hikâyelerin üst yapı düzenlemesi açısından olumlu bir durumdur. Bununla birlikte hikâyelerde mekân, sadece kullanılmış olmakla sınırlı bir unsur değildir. Mekânın tıpkı karakterlerde olduğu gibi tanıtılarak okuyucunun gözünde canlanması sağlanmalıdır. Çünkü eserlerde girilen mekân tasvirlerinin mutlaka bir işlevi vardır (Temizkan, 2009: 168). Bu açıdan bakıldığında incelenen hikâyelerdeki mekân tasvirlerinin yeterli olmadığı görülmektedir.

Mekânla ilgili değerlendirilen diğer bir boyut insan-mekân ve olay-mekân bağlantısıdır. İyi düzenlenmiş bir metinde kullanılan mekânla o metinde yer alan olay ve karakterler arasında bir bağlantı olmalıdır. Çetışli'ye (2004: 77) göre insan karakterini belirleyen temel unsurlardan biri, onun içinde yaşadığı çevre/mekândır. Bu nedenle yazar, mekâna ait ayrıntıları olayı ve kişileri aydınlatacak biçimde seçer (Adalı, 2003: 269). Bu bilgiler ışığında bakıldığında çalışmada incelenen hikâyelerdeki mekân kullanımının ele alınan olay ve karakterlerle bir uyumluluk içerisinde olduğu görülmektedir.

Çalışmada değerlendirilen diğer bir üst yapı unsuru zamandır. Anlatmaya dayalı eserlerde olaylar belli bir zaman dilimi içinde başlar ve sona erer. Roman ve hikâyelerde zaman unsuru da mekân gibi işlevsel bir özelliğe sahiptir. Çetin'e (2006: 129) göre olaylar, zamandan bağımsız olarak düşünülemez. Zaman-olay, zaman-karakter arasında ilişki kurulabilmesi, belirtilen zamanın bir işlevinin olduğunu gösterir. İncelenen hikâyelerin 10'unda zaman belirtilmiş, 11'nde ise belirtilmemiştir. Zaman unsurunun kullanıldığı hikâyelerden 6'sında zaman ile olay arasında bağlantı kurulmuştur. Bu durum, ders kitaplarında yer alan hikâye metinlerindeki zaman unsurunun metin içerisinde belirleyici bir görev üstlenmediğini göstermektedir ve bu durumun öğrenciler için olumlu bir örnek oluşturmadığı söylenebilir.

Bir hikâyede başlıca üst yapı unsurları olarak bilinen karakterler, zaman ve mekânın birbiriyle ilişkili, organik bir bütün halinde işlenmesini sağlayan ana etken olay örgüsüdür. Metin içinde yer alan olayların aralarındaki belirli ilişkiler gözetilerek düzenlenmesine olay örgüsü denir. Bir eser içinde olay örgüsü; başlama şekilleri, başlama noktası, sona erme şekilleri gibi yönlerden incelenir. Çalışmada hikâyeler olay örgüsü açısından da değerlendirilmiştir. Buna göre incelenen 21 hikâyeden 9'unda hikâye doğrudan doğruya; 2'sinde karakter tasviriyle; 1'inde mekân tasviriyle; 8'inde açıklamayla ve 1'inde diyalogla başlama tercih edilmiştir. Bu bulgular incelendiğinde başlama şekillerinin hemen hepsinin kullanıldığı ancak bunlar arasında nicelik olarak bazı büyük farkların bulunduğu görülmektedir. Öğrencilerin bir metne nasıl başladığını görmeleri, özellikle metin yazma aşamasında çok önemlidir. Çünkü yazma

çalışmalarında en fazla zorluk çekilen nokta, yazmaya nasıl başlayacağını bilememektir. Bu nedenle hikâyelere başlama şekillerine ilişkin dengeli bir dağılımın olduğu metinlerin seçilmesi öğrenciler için daha yararlı olacaktır. Olay örgüsünün başlama noktası için de benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. İncelenen hikâyelerin hepsinde olay örgüsü, olayın başından itibaren kurgulanmıştır. Olay örgüsünün ortadan başlaması ile sondan başlamasına ilişkin bir örnek bulunmamaktadır. Bu durum, ortaokul çağındaki öğrencilerin yaş seviyeleriyle uyumlu görünebilir ancak özellikle 8. sınıf öğrencilerinin farklı şekillerde kurgulanmış olay örgülerini içeren eserlerle karşılaşması olumlu bir uygulama olur. Ayrıca incelenen hikâyelerin 13'ü mutlu, 3'ü trajik, 2'si ucu açık son ile bitirilmiştir. Olay örgüsünün sona erdirilme biçimleri arasında da bir dengesizlik görülmektedir. Bununla birlikte mutlu sonla biten hikâyeye sayısının çok olması, hedef kitle öğrencilerinin psikososyal gelişimleri açısından olumlu bir durum olduğu düşünülebilir.

Bir metinde okuyucuya sunulan bilgiler metnin türüne bağlı olarak ortaya çıkan üst yapısına göre şekillenir. Yazara metni üretme ve kontrol etmede bir çerçeve sunan üst yapı, metnin türüne göre taşıyacağı varsayılan genel yapısal nitelikleri ve metni oluşturan birimleri belirler (Englert, 1990'dan akt. Özmen, 2011: 51). Metnin işleyiş biçimini gören bir okuyucu yazınsal metindeki anlamı görebilecek, yazınsal metinden zevk alabilecek ve yazıya, okumaya yönelebilecektir (Uçan, 2008: 38). Şenöz'e (2005: 57) göre öğrencilerin, metinler üzerinde inceleme yaparken, bilgilerin, düşüncelerin, iletilerin ve olayların yapısal, anlamsal ve mantıksal olarak nasıl sıralandığını; sözcükler arasındaki bağlantıların, ilişkilerin nasıl sağlandığı üzerinde de odaklanması gerekmektedir. Çünkü etkili ve kalıcı anlamının gerçekleşebilmesi, iletilerin yorumlanabilmesi metinlerin kurgulanış biçimleri ve metin türleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Carrell ve Richgels (Osam ve Kaçar, 1999; akt. Ülper, 2008: 16) tarafından gerçekleştirilen araştırma da bunu desteklemektedir. Bu araştırmaya göre metnin üstyapı örgüsüne ilişkin eğitim alan öğrencilerin, metni anlama ve anımsama bakımından daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Bu nedenle metin türlerinin ilk defa örneklendirildiği 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında, örneklendirilen bu metinlerin özelliklerinin açık bir şekilde yer alması beklenir. Bu nedenle hem okuma hem de yazma çalışmaları açısından, ders kitaplarında türünün en güzel örneklerini içeren metinlere yer verilmelidir.

Kaynaklar

- ADALI, O. (2003). *Anlamak ve Anlatmak*. Ankara: Pan Yayıncılık.
- AKSAN, M. ve Aksan, Y. (1991). Metin Kavramı ve Tanımları. *Dilbilim Araştırmaları*, 90-104.
- AKTAŞ, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş*. Ankara: Birlik Yayınları.

- AKYOL, H. (1999). Hikâye Haritası Yöntemiyle Metin Öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 142.
- AYATA, Ş. C. (2005). *Dilbilim/Metin Dilbilim ve Türkçe*. Multilingual Yayınları.
- BİLGİN, N. (2000). *İçerik Analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- COŞKUN, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- COŞKUN, E. ve Tiryaki, E. N. (2011). Tartışmacı Metin Yapısı Ve Öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 63-73.
- COŞKUN, E. (2009). Türkçe Öğretiminde Metin Bilgisi. (ed. Ahmet Kırkkılıç ve Hayati Akyol), *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- ÇETİN, N. (2006). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Edebiyat Otağı Yayınları.
- ÇETİŞLİ, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2. Hikâye- Roman- Tiyatro*. Ankara. Akçağ Yayınları.
- DEMİRAY, K. (1997). *Türkçe Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*. Morpa Yayınları: İstanbul.
- ERKUL, R. (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- GÜNAY, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- HARRİS, J. (1993). *Introducing Writing*. London: Penguin English.
- KANTEMİR, E. (1997). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.
- KARASAR, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- KEÇİK, İ. ve SUBAŞI, L. (2001). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KIRAN (Eziler), A. ve KIRAN, Z. (2003). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Köksal, K. ve Ünal, E. (2008). Metinler Arası Okumanın Okuduğunu Anlamaya Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 154-169.
- ÖZMEN, R. (2011). Bir Metin Yapısı Örneği: Evrensel Dünya Problemlerine İlişkin Problem Çözüm Yapısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 49-62.
- STEİN N. L. ve GLENN, C. G. (1975). *An Analysis Of Story Comprehension in Elementary School Children: A Test Of A Schema*. Washington University.
- TEMİZKAN, M. (2009). *Metin Türlerine Göre Okuma Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- UÇAN, H. (2008). *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*. Ankara: Hece Yayınları.
- ÜLPER, H. (2008). Öğrenci Metinlerinde Üstyapı Düzenlenişine İlişkin Sorunlar: “Giriş” ve “Sonuç” Bölümleri Üzerine Bir İnceleme. *Dil Dergisi*, 140, 7-18.
- YAZICI, K. (2006). Hikâye Edici Metinlerin Çözümlemesinde Hikâyenin Yüzü Stratejisinin Kullanımı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20, 229-241.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.